

Anna Murawska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

Krystyna Gutkowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Ekonomiczne uwarunkowania poziomu spożycia artykułów żywnościowych w aspekcie regionalnym

Streszczenie

Cel artykułu: charakterystyka roli uwarunkowań ekonomicznych w zakresie spożycia żywności w gospodarstwach domowych w aspekcie regionalnym w Polsce. W szczególności scharakteryzowano podstawowe czynniki makro i mikroekonomiczne wpływające na preferencje ludności w zakresie poziomu spożycia żywności, takie jak PKB *per capita*, poziom wynagrodzeń i dochody ludności. Następnie dokonano analizy współzależności pomiędzy uwarunkowaniami ekonomicznymi a poziomem spożycia artykułów żywnościowych.

Materiał i metody: do realizacji celu wykorzystano najnowsze dane pochodzące z badań budżetów gospodarstw domowych, roczników statystycznych oraz innych materiałów źródłowych. Analizie poddano szesnaście województw w Polsce. Aby ocenić zależności pomiędzy czynnikami ekonomicznymi a poziomem spożycia artykułów żywnościowych obliczono współczynniki korelacji.

Główne wyniki badań: dochód jest istotnym czynnikiem wpływającym na poziom i strukturę zaspokajania potrzeb żywnościowych. W województwach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego i dochodach ludności istotnie więcej spożywa się produktów spożywczych otrzymywanych w wyniku przetwarzania surowców i umożliwiających konsumentom natychmiastowe spożycie lub szybkie przygotowanie posiłku. Natomiast w województwach o niższym poziomie wskaźników ekonomicznych konsumuje się więcej produktów o charakterze podstawowym, takich jak pieczywo, mąka, mleko jaja lub cukier.

Implikacje praktyczne i społeczne: wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że regionalne różnice w sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych wpływają na poziom i strukturę spożycia artykułów żywnościowych, co w konsekwencji może znaleźć odzwierciedlenie w strukturze energetycznej diety lub bezpieczeństwie żywnościowym ludności.

Kategoria artykułu: badawczy.

Słowa kluczowe: rozwój gospodarczy, dochód, wydatki, żywność, spożycie, regiony, zróżnicowanie, zależności.

Kody JEL: D12, D14, I31, O11

Wstęp

Potrzeby żywnościowe według hierarchii potrzeb Masłowa (1954) należą do podstawowych potrzeb fizjologicznych człowieka i sklasyfikowane są na pierwszym miejscu wśród

najważniejszych potrzeb każdej jednostki, których spełnienie warunkuje rozwój dalszych potrzeb (Gutkowska, Ozimek, Laskowski 2001, s. 116).

Proces zaspokajania potrzeb żywnościowych można uważać za wieloczynnikowo uwarunkowany zespół zachowań związany z wyborem pożywienia i jego konsumpcją. Ogólnie uważa się, że czynniki ekonomiczne odgrywają wśród ogółu czynników warunkujących zachowania konsumentów wobec żywności pierwszoplanową rolę (Gutkowska, Ozimek 2009, s. 119-120).

Na poziom zaspokajania potrzeb żywnościowych wpływają uwarunkowania o charakterze makro- i mikroekonomicznym (Jeżewska-Zychowicz, Babicz-Zielińska, Laskowski 2009, s. 14). Uwarunkowania makroekonomiczne odnoszą się do całego bogactwa kraju, ogólnej sytuacji ekonomicznej, stanu koniunktury i równowagi rynku, systemów prawnego i finansowego oraz zasad organizacji życia społecznego. Ogólnym wskaźnikiem makroekonomicznym jest wielkość PKB na 1 mieszkańca (Światowy 2006, s. 134-136). Na poziomie mikro, wśród uwarunkowań uwzględnia się dochody osobiste, potrzeby, popyt i czas wolny, dostęp oraz prawa i zasady korzystania z dóbr publicznych, efektywność wykorzystania dochodów (Jeżewska-Zychowicz, Babicz-Zielińska, Laskowski 2009, s. 15), ceny towarów i usług konsumpcyjnych, w tym szczególnie artykułów żywnościowych, relacje cen w obrębie tej grupy oraz relacje cenowe między żywnością a innymi towarami i usługami konsumpcyjnymi (Świetlik 2007, s. 191-198).

Jednym z najważniejszych czynników ekonomicznych wpływających na popyt na żywność jest dochód ludności. Dochód określa rozmiary siły nabywczej, a jego zróżnicowanie w przekroju społeczno-zawodowym kształtuje poziom i strukturę konsumpcji żywności wśród poszczególnych grup ludności. Dochód jest najważniejszym czynnikiem oddziałującym na spożycie, ponieważ wyznacza podstawowe ramy zaspokajania najważniejszych spośród odczuwanych potrzeb (Jeżewska-Zychowicz, 2004, s. 28). Według Zalegi (2012, s. 98), potrzeby wiscerogenne (fizjologiczne, żywnościowe) zaspokajane są w pierwszej kolejności dzięki dochodom płacowym (wynagrodzenie za pracę), w drugiej zaś (jeśli istnieje taka możliwość) potrzeby ponadpodstawowe odczuwane przez członków gospodarstw domowych. Z kolei dochody pozapłacowe (regularne i nieregularne) są oszczędzane lub/i przeznaczane na zakup dóbr konsumpcyjnych i usług zaspokajających potrzeby wyższego rzędu.

W okresie ostatnich kilkunastu lat spożycie żywności w Polsce uległo zasadniczym przemianom ilościowym, jak i jakościowym i w przyszłości będzie podlegało dalszym przemianom. Nastąpił spadek spożycia wielu produktów, co spowodowało obniżenie wartości energetycznej, jak i odżywczej przeciętnej racji pokarmowej. O ile obniżenie wartości energetycznej może być uzasadnione mniejszym wysiłkiem fizycznym, towarzyszącym człowiekowi obecnie w porównaniu z poziomem wysiłku poprzedniego pokolenia, o tyle obniżenie wartości odżywczej nie znajduje uzasadnienia, wręcz przeciwnie, budzi niepokój o stan zdrowia (Laskowski 2008).

Współcześnie problemem społecznym jest niedożywienie lub zbyt duża konsumpcja żywności. Zarówno niedożywienie, jak i przekarmianie prowadzi do patologicznych zmian w organizmie człowieka. W Narodowym Programie Zdrowia w Polsce przygotowanym na

lata 2007-2015 (2007, s. 15) zakłada się poprawę stanu zdrowia i jakości życia ludności oraz zmniejszenie różnic terytorialnych i społecznych w stanie zdrowia ludności, stawiając za cel m.in. poprawę sposobu żywienia ludności i jakości zdrowotnej żywności oraz zmniejszenie występowania otyłości.

Cel, materiał i metody

Celem pracy było przedstawienie wpływu uwarunkowań ekonomicznych na poziom spożycia żywności w aspekcie regionalnym. W szczególności scharakteryzowano podstawowe czynniki makro- i mikroekonomiczne wpływające na preferencje ludności w zakresie poziomu spożycia żywności, takie jak PKB *per capita*, poziom wynagrodzeń i dochody ludności. W artykule starano się wykazać, czy zachodzą, i jeżeli tak to jakie, relacje pomiędzy uwarunkowaniami ekonomicznymi a wydatkami na żywność oraz poziomem i strukturą spożycia artykułów żywnościowych. Analizie poddano szesnaście województw w Polsce. Do realizacji celu wykorzystano najnowsze informacje pochodzące ze źródeł wtórnych, głównie z badań budżetów gospodarstw domowych, roczników statystycznych RP oraz innych materiałów źródłowych. Badania przeprowadzono bazując na danych z 2012 roku. Do oceny regionalnych różnic, zachodzących relacji oraz zależności wykorzystano podstawowe mierniki i wskaźniki, mające postać ocen liczbowych. Zastosowaną metodą badawczą była analiza opisowa z elementami analizy ilościowej. Obliczono współczynniki natężenia, struktury, zmienności oraz korelacji.

Wyniki badań

Podstawowym uwarunkowaniem wpływającym na poziom konsumpcji dóbr żywnościowych jest wartość produktu krajowego brutto (PKB), która uważana jest za czynnik reprezentujący dalsze otoczenie konsumpcji, a przede wszystkim wyznacznik poziomu życia i zamożności społeczeństwa. Wartość PKB jest ściśle skorelowana z wartością przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego oraz do dyspozycji przypadającego na 1 osobę w gospodarstwie domowym w złotych oraz przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto. Otóż w regionach o wysokim udziale w tworzeniu PKB równocześnie mieszkańcy dysponują wyższymi wynagrodzeniami i dochodami i zarazem mogą więcej tych dochodów przeznaczać na wydatki na produkty żywnościowe oraz pozostałe dobra i usługi konsumpcyjne.

Krańcowe wartości czynników ekonomicznych wyznaczają w Polsce regiony bogate i biedne. I tak też wśród regionów bogatych niezmiennie od 2000 roku (Murawska 2009) występują województwa: mazowieckie, śląskie i dolnośląskie, a w ostatnich latach pomorskie i wielkopolskie. Na drugim biegunie znajdują się województwa Polski Wschodniej: podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie.

Poziom uzyskiwanych dochodów wpływa na strukturę wydatków w gospodarstwach domowych. Zgodnie z ogólną prawidłowością konsumpcji Engela (Światowy 2006), w wo-

jewództwach o najwyższych dochodach występują jednocześnie wysokie wydatki ogółem oraz wydatki na żywność. Zgodnie z I prawem Engela, wraz ze wzrostem dochodów rośnie konsumpcja zarówno artykułów żywnościowych, jak i nieżywnościowych, jednak w miarę wzrostu dochodów udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem relatywnie maleje przy jednoczesnym najniższym udziale tych wydatków w wydatkach ogółem (por. tabela 1).

Tabela 1

Podstawowe uwarunkowania ekonomiczne wpływające na poziom wydatków na żywność

Wyszczególnienie	Przeciętne miesięczne		Udział przeciętnych miesięcznych wydatków na żywność w wydatkach ogółem
	Wydatki ogółem	Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe	
	na 1 osobę w gospodarstwie domowym		
	Korelacja $r(X, Y)$		
PKB <i>per capita</i> (w PLN)	0,88**	0,75**	-0,81**
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym (w PLN)	0,93**	0,90**	-0,80**
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwie domowym (w PLN)	0,91**	0,89**	-0,77**
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (w PLN)	0,87**	0,76**	-0,80**
x_{sr} (NUTS 2)	977,89	251,39	25,91
Współczynnik zmienności (V_s) (w %)	12,09	4,93	7,46
Min	843,79 (podkarpackie)	233,07 (lubelskie)	21,57 (mazowieckie)
Max	1 308,35 (mazowieckie)	282,34 (mazowieckie)	29,49 (świętokrzyskie)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Przez prawidłowe żywienie rozumie się regularne spożywanie takich pokarmów, które dostarczają organizmowi optymalnej ilości energii i zalecanych składników odżywczych we właściwych proporcjach i z odpowiednią częstotliwością. Prawidłowe żywienie pomaga utrzymać dobry stan zdrowia przez całe życie, jak również wraz z odpowiednią aktywnością fizyczną jest niezbędnym elementem profilaktyki przewlekłych chorób niezakaźnych (Jarosz i in. 2012).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że w Polsce występują istotne dysproporcje regionalne w poziomie spożycia żywności oraz istnieje wyraźna zależność między poziomem

rozwoju gospodarczego regionu i dochodami ludności a poziomem spożycia poszczególnych produktów żywnościowych w przeliczeniu na 1 osobę miesięcznie.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach, zasady prawidłowego żywienia zostały opracowane w postaci tzw. Piramidy Zdrowego Żywienia. Obrazuje ona, które grupy produktów spożywczych są dla człowieka najważniejsze, a które należy ograniczać (Jarosz i in. 2012). U samego podłoża piramidy znajdują się produkty zbożowe. Produkty te są głównym źródłem energii i należy je spożywać w ilości pięciu porcji dziennie, najlepiej pod postacią produktów pełnoziarnistych.

Tabela 2

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia produktów zbożowych

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	$x_{sr.}$	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Pieczywo i produkty zbożowe	kg	-0,40	-0,55*	0,59*	6,76	9,72	5,74 (pomorskie)	8,61 (świętokrzyskie)
Ryż	kg	-0,12	-0,20	0,30	0,19	24,96	0,13 (pomorskie)	0,28 (świętokrzyskie)
Pieczywo	kg	-0,39	-0,59*	0,55*	4,50	9,62	3,98 (pomorskie)	5,72 (świętokrzyskie)
Makaron	kg	-0,02	-0,20	0,27	0,36	14,78	0,28 (pomorskie)	0,5 (świętokrzyskie)
Mąka	kg	-0,52*	-0,60*	0,64**	0,85	23,01	0,52 (pomorskie)	1,23 (podkarpackie)
Wyroby ciastkarskie	kg	0,36	0,50*	-0,32	0,62	10,57	0,50 (podkarpackie)	0,70 (mazowieckie)
Kasze i płatki	kg	-0,23	-0,28	0,45	0,20	25,80	0,13 (wielkopolskie)	0,33 (świętokrzyskie)

Legenda: x_{01} – PKB *per capita* (w PLN); x_{02} – przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym (w PLN); x_{03} – udział przeciętnych miesięcznych wydatków na żywność w wydatkach ogółem (w %); $x_{sr.}$ – średnie spożycie dla NUTS 2; V_s – współczynnik zmienności (w %).

**korelacja istotna na poziomie 0,01; * korelacja istotna na poziomie 0,05.

Źródło: jak w tabeli 1.

Wśród produktów zbożowych w Polsce najwięcej konsumuje się pieczywa (4,50 kg na 1 osobę miesięcznie), najmniej ryżu (0,19 kg) oraz kasz i płatków (0,20 kg), przy równocześnie największym zróżnicowaniu regionalnym spożycia tych produktów w Polsce. Z badań wynika, iż im w regionie występuje wyższy poziom rozwoju gospodarczego (PKB) i dochodów rozporządzalnych w przeliczeniu na 1 członka gospodarstwa domowego, tym istotnie mniej mieszkańcy spożywają pieczywa i produktów zbożowych ogółem, a w szczególności pieczywa i mąki, z kolei im lepsza jest sytuacja dochodowa, tym istotnie więcej spożywają wyrobów ciastkarskich. Produktów z tej grupy najmniej spożywają mieszkańcy województwa pomorskiego, a najwięcej świętokrzyskiego (por. tabela 2).

Na drugim poziomie w Piramidzie Zdrowego Żywienia znajdują się warzywa, które powinny być spożywane w ilości 4 porcji dziennie, aby zapewnić pokrycie zapotrzebowania na witaminy, składniki mineralne, antyoksydanty i włókno pokarmowe. Na tym poziomie piramidy zostały umieszczone również ziemniaki, jednak z uwagi na wyższą w porównaniu z innymi warzywami zawartość węglowodanów mogą znaleźć się w jadłospisie 1 raz dziennie.

W gospodarstwach domowych w Polsce jedna osoba najczęściej przeciętnie miesięcznie konsumuje ziemniaków (4,87 kg) i prawie tyle samo wszystkich pozostałych warzyw łącznie. Największe regionalne zróżnicowanie występuje w zakresie spożycia kapusty, buraków, marchwi i ogórków, najmniejsze w zakresie spożycia ziemniaków i pomidorów (por. tabela 3).

Pomiędzy regionalnym zróżnicowaniem wskaźników ekonomicznych i spożycia warzyw w Polsce występują istotne zależności. Okazuje się, że im region jest bogatszy, tym istotnie mniej mieszkańcy spożywają w nim warzyw, a w szczególności ziemniaków, kapusty i buraków. Zarazem w gospodarstwach domowych w regionach o dobrej sytuacji dochodowej spożywa się istotnie więcej przetworów warzywnych i grzybowych (por. tabela 3).

Tabela 3

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia warzyw i ich przetworów

Wyszczególnienie	j.m.	X_{01}	X_{02}	X_{03}	X_{sr}	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Warzywa	kg	-0,52*	-0,41	0,56*	10,09	7,79	8,8 (wielkopolskie)	11,9 (świętokrzyskie)
Ziemniaki	kg	-0,67**	-0,51*	0,65**	4,87	9,02	4,2 (mazowieckie)	5,77 (świętokrzyskie)
Warzywa i grzyby, w tym	kg	-0,34	-0,29	0,42	4,41	10,76	3,66 (pomorskie)	5,33 (świętokrzyskie)
Kapusta	kg	-0,52*	-0,56*	0,43	0,57	19,28	0,41 (pomorskie)	0,78 (podkarpackie)
Pomidory	kg	0,17	0,28	-0,07	0,88	10,81	0,75 (śląskie)	1,09 (łódzkie)
Ogórki	kg	-0,41	-0,31	0,43	0,61	21,17	0,44 (śląskie)	0,93 (lubelskie)
Buraki	kg	-0,53*	-0,48	0,61*	0,24	24,54	0,15 (pomorskie)	0,35 (lubelskie)
Marchew	kg	-0,47	-0,40	0,73**	0,54	19,41	0,43 (pomorskie)	0,85 (świętokrzyskie)
Przetwory warzywne i grzybowe	kg	0,67**	0,62*	-0,66**	0,77	9,39	0,66 (lubelskie)	0,89 (śląskie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

Na trzecim poziomie w Piramidzie Zdrowego Żywienia znajdują się owoce, które podobnie jak warzywa, są źródłem witamin, składników mineralnych, antyoksydantów i włókna pokarmowego. Zaleca się wybór 3 porcji dziennie z tej grupy produktów. Przeciętny Polak w ciągu miesiąca spożywa około 3 kg owoców, przy czym najwięcej w województwie mazowieckim (3,67 kg), a najmniej w województwie wielkopolskim (2,92 kg) (por. tabela 4).

Tabela 4

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia owoców i ich przetworów

Wyszczególnienie	j.m.	X_{01}	X_{02}	X_{03}	$X_{\text{śr.}}$	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Owoce	kg	0,36	0,65**	-0,36	3,28	5,90	2,92 (wielkopolskie)	3,67 (mazowieckie)
Owoce południowe	kg	0,61*	0,77**	-0,62*	1,04	11,37	0,82 (lubelskie)	1,19 (mazowieckie)
Jabłka	kg	-0,49	-0,37	0,63**	1,11	12,67	0,92 (śląskie)	1,37 (świętokrzyskie)
Owoce jagodowe	kg	-0,04	0,09	-0,09	0,39	14,27	0,31 (wielkopolskie)	0,57 (lubelskie)
Orzechy i przetwory owocowe	kg	0,63**	0,81**	-0,71**	0,15	20,34	0,10 (świętokrzyskie)	0,2 (mazowieckie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

W konsumpcji owoców w Polsce występuje istotne, lecz nieznaczące regionalne zróżnicowanie. Dysproporcje na wyższym poziomie występują w zakresie spożycia orzechów i przetworów owocowych. Produktów tych najwięcej spożywa się w województwie mazowieckim, a najmniej w świętokrzyskim. W świetle przeprowadzonych analiz stwierdzono istotny związek między uwarunkowaniami ekonomicznymi w regionie a spożyciem owoców. Istotnie mniej owoców spożywa się w województwach biedniejszych, o niskich dochodach mieszkańców, zwłaszcza mniej owoców południowych, a także orzechów i przetworów owocowych. Z kolei im w regionach jest większy udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem, tym istotnie więcej w gospodarstwach domowych konsumuje się jabłek (por. tabela 4.)

Na czwartym poziomie w piramidzie znajduje się mleko i jego produkty, które dostarczają białka o wysokiej wartości biologicznej, dobrze przyswajalnego wapnia oraz witamin z grupy B. Produkty mleczne, podobnie jak owoce, powinny być spożywane w ilości 3 porcji dziennie. Jedna osoba średnio w miesiącu spożywa 3,5 l mleka, 0,92 kg serów, 0,54 kg jogurtów i tyle samo serów twarogowych, nieco mniej serów dojrzewających i topionych (0,38 kg) oraz śmietany i śmietanki (0,39 l). Najmniejsze regionalne zróżnicowanie występuje w zakresie konsumpcji serów ($V_s=9,65\%$), a największe śmietany i śmietanki ($V_s=23,39\%$). Wyniki ana-

lize danych dowodzą, że spożycie mleka i produktów mlecznych jest uzależnione od poziomu uwarunkowań ekonomicznych w regionie. Im region jest „bogatszy”, tym mieszkańcy istotnie więcej konsumują jogurtów, napojów mlecznych, serów, serów twarogowych oraz serów dojrzewających i topionych (pomorskie, mazowieckie), a im „biedniejszy”, tym relatywnie więcej mleka oraz śmietany i śmietanki (podlaskie, lubelskie) (por. tabela 5).

Tabela 5

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia produktów mlecznych

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	$x_{sr.}$	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Mleko	l	-0,55*	-0,36	0,64**	3,54	12,26	2,83 (śląskie)	4,4 (podlaskie)
Jogurty i napoje mleczne	kg	0,52*	0,61*	-0,70**	0,81	13,61	0,61 (lubelskie)	0,99 (pomorskie)
Jogurty	kg	0,40	0,63**	-0,43	0,54	14,88	0,4 (lubelskie)	0,67 (pomorskie)
Sery	kg	0,73**	0,70**	-0,83**	0,92	9,65	0,76 (świętokrzyskie)	1,09 (mazowieckie)
Sery twarogowe	kg	0,54*	0,50*	-0,52*	0,54	12,48	0,42 (warmińsko-mazurskie)	0,69 (mazowieckie)
Sery dojrzewające i topione	kg	0,46	0,48	-0,64**	0,38	16,38	0,26 (lubelskie)	0,5 (pomorskie)
Śmietana i śmietanka	l	-0,44	-0,40	0,28	0,39	23,39	0,28 (kujawsko-pomorskie)	0,6 (lubelskie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

Na przedostatnim poziomie w Piramidzie Zdrowego Żywienia znajdują się mięso, ryby, drób, wędlina, jaja i nasiona roślin strączkowych. Produkty z tej grupy powinny być spożywane w ilości 1 porcji dziennie. Są one źródłem pełnowartościowego białka, witaminy B₁₂ oraz żelaza. Przeciętnie miesięcznie w Polsce spożywa się 5,58 kg mięsa, w tym drobiu – 1,53 kg, ryb – 0,42 kg i jaj – 12,69 szt. Warto zwrócić uwagę, że na tym poziomie piramidy zostały umieszczone również produkty strączkowe (fasola, groch, soja, soczewica), których przeciętny Polak konsumuje zaledwie 0,05 kg miesięcznie. Produkty te zawierają wysoką zawartość białka i zaleca się, aby 1-2 razy w tygodniu zastępować mięso daniem z warzyw strączkowych.

Regionalne zróżnicowanie spożycia tych produktów żywnościowych jest umiarkowane, nieco wyższe w zakresie konsumpcji ryb i przetworów rybnych oraz ziaren roślin strączkowych. Z badań wynika, że w obszarze spożycia produktów mięsnych i rybnych nie występują

istotne jego zależności z uwarunkowaniami ekonomicznymi w regionie. Zatem ograniczenia dochodowe w gospodarstwach domowych nie wpływają na ich spożycie. Można jednak stwierdzić, że poziom czynników ekonomicznych wpływa na spożycie jaj oraz nasion roślin strączkowych. Istotnie więcej spożywa się tych produktów w regionach relatywnie biedniejszych i o dużym udziale wydatków na żywność w wydatkach ogółem ($r_{xy}=0,55$) (por. tabela 6).

Tabela 6

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia produktów mięsnych, rybnych i jaj

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	x_{sr}	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Mięso	kg	-0,24	0,00	0,42	5,58	8,00	4,77 (podkarpackie)	6,52 (podlaskie)
Drób	kg	-0,15	-0,21	0,35	1,53	11,71	1,28 (lubelskie)	2,03 (świętokrzyskie)
Wędliny i pozostałe przetwory mięsne	kg	-0,13	0,11	0,23	2,35	6,49	2,11 (pomorskie)	2,63 (podlaskie)
Wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe	kg	-0,09	0,10	0,27	0,66	16,04	0,54 (podkarpackie)	0,89 (świętokrzyskie)
Ryby	kg	0,09	0,31	0,02	0,42	15,88	0,33 (podkarpackie)	0,61 (podlaskie)
Ryby morskie i słodkowodne	kg	0,04	0,18	0,05	0,26	14,98	0,21 (podkarpackie)	0,34 (podlaskie)
Przetwory rybne	kg	0,13	0,42	0,00	0,17	20,14	0,13 (podkarpackie)	0,27 (podlaskie)
Jaja	szt.	-0,47	-0,47	0,55*	12,69	8,24	10,97 (wielkopolskie)	15,11 (świętokrzyskie)
Ziarno roślin strączkowych	kg	-0,44	-0,48	0,55*	0,05	18,92	0,04 (mazowieckie)	0,07 (podkarpackie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

Na samym szczycie piramidy umieszczone są tzw. tłuszcze dodane w ilości dwóch porcji dziennie – 1 porcja to 15 g oleju lub 30 g margaryny. Przeciętne miesięczne spożycie olejów i pozostałych tłuszczów wynosi 1,33 kg, przy czym tłuszczów zwierzęcych 0,39 kg, a roślinnych 0,94. Najmniej tłuszczów zwierzęcych spożywa się w województwach warmińsko-mazurskim i podlaskim, a najwięcej w śląskim. Z kolei margaryny i tłuszczów roślinnych najmniej spożywa się w województwie mazowieckim, a najwięcej w lubuskim. Regionalne zróżnicowanie spożycia tłuszczów zwierzęcych nie wykazuje istotnego związku z uwarunkowaniami ekonomicznymi. Z kolei wyniki analiz wykazały, że im region charakteryzuje się wyższymi wskaźnikami ekonomicznymi, tym występuje istotnie niższe spożycie olejów i tłuszczów ogółem oraz tłuszczów roślinnych i margaryny (por. tabela 7).

Tabela 7

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia olejów i tłuszczów

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	$x_{\text{śr.}}$	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Oleje i pozostałe tłuszcze	kg	-0,49	-0,53*	0,47	1,33	5,12	1,16 (mazowieckie)	1,44 (lubuskie)
Tłuszcze zwierzęce	kg	0,11	-0,03	0,19	0,39	7,81	0,34 (warmińsko- mazurskie)	0,43 (śląskie)
Masło	kg	0,30	0,01	-0,25	0,24	23,69	0,13 (podlaskie)	0,34(śląskie)
Margaryna i pozostałe tłuszcze roślinne	kg	-0,50*	-0,47	0,35	0,94	7,08	0,77 (mazowieckie)	1,04 (lubuskie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

Regularne konsumowanie pokarmów dostarczających organizmowi optymalnych ilości energii i składników odżywczych powinno być uzupełniane spożyciem odpowiedniej ilości wody lub soków. W 2012 roku w Polsce przeciętnie miesięcznie 1 osoba wypijała 3,86 l wody mineralnej lub źródlanej oraz 0,91 l soków owocowych i warzywnych, przy czym wód mineralnych i soków wypija się istotnie więcej w województwach o wysokim rozwoju gospodarczym oraz dochodach ludności (mazowieckie, opolskie), a istotnie mniej w regionach Polski Południowo-wschodniej – świętokrzyskim i lubelskim (por. tabela 8).

Tabela 8

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia wody i soków

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	$x_{\text{śr.}}$	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Wody mineralne i źródlane	l	0,44	0,47	-0,64**	3,86	19,05	2,76 (świętokrzyskie)	5,47 (opolskie)
Soki owocowe i warzywne	l	0,62*	0,47	-0,49	0,91	13,87	0,63 (lubelskie)	1,11 (mazowieckie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

Poza pełnowartościowymi produktami w gospodarstwach domowych konsumuje się mniej zdrowe produkty, takie jak cukier, czekolada, kawa lub herbata. W zakresie spożycia tych produktów występuje istotne regionalne zróżnicowanie. Przy czym w regionach biedniejszych, o niskich wskaźnikach ekonomicznych spożywa się istotnie więcej cukru, z kolei w regionach bogatszych spożywa się istotnie więcej czekolady oraz wyrobów cu-

kiernicznych. W sferze używek, takich jak kawa i herbata nie stwierdzono istotnego wpływu czynników ekonomicznych na ich konsumpcję (por. tabela 9).

Tabela 9

Relacja między czynnikami ekonomicznymi i regionalnym zróżnicowaniem spożycia cukru, wyrobów cukiernicznych i używek

Wyszczególnienie	j.m.	x_{01}	x_{02}	x_{03}	x_{sr}	V_s	Min	Max
		Korelacja $r(X, Y)$						
Cukier	kg	-0,36	-0,48	0,56	1,19	17,64	0,85 (pomorskie)	1,64 (świętokrzyskie)
Czekolada	kg	0,38	0,49	-0,26	0,09	11,48	0,07 (łódzkie)	0,11 (pomorskie)
Wyroby cukierniczne	kg	0,41	0,52	-0,40	0,22	15,09	0,15 (podkarpackie)	0,28 (pomorskie)
Używki (kawa, herbata)	kg	0,14	0,08	0,06	0,26	9,98	0,22 (opolskie)	0,3 (kujawsko-pomorskie)
Kawa	kg	-0,07	-0,08	0,10	0,19	11,84	0,15 (mazowieckie)	0,23 (lubuskie)
Herbata	kg	0,25	0,16	0,05	0,07	21,53	0,04 (opolskie)	0,1 (świętokrzyskie)

Legenda: jak w tabeli 2.

Źródło: jak w tabeli 1.

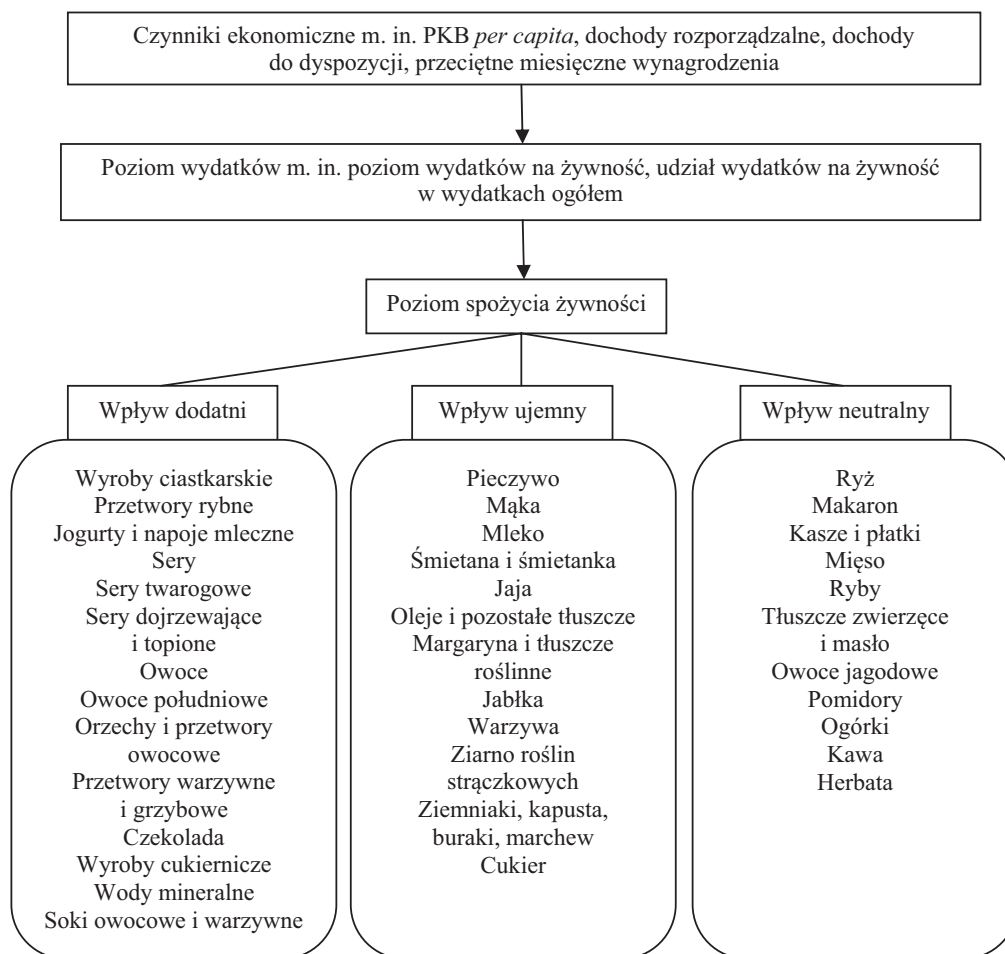
Na schemacie 1 przedstawiono sumaryczne zestawienie wpływu uwarunkowań ekonomicznych na spożycie wybranych produktów żywnościowych. Czynniki ekonomiczne takie jak PKB, wynagrodzenia czy dochody ludności wywierają istotny wpływ na poziom wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne, w tym także wydatki na artykuły żywnościowe. Poziom wydatków z kolei wykazuje istotny wpływ na poziom i strukturę spożycia żywności.

Na schemacie 1 przedstawiono sumaryczne zestawienie wpływu uwarunkowań ekonomicznych na spożycie wybranych produktów żywnościowych. Czynniki ekonomiczne takie jak PKB, wynagrodzenia czy dochody ludności wywierają istotny wpływ na poziom wydatków na dobra i usługi konsumpcyjne, w tym także wydatki na artykuły żywnościowe. Poziom wydatków z kolei wykazuje istotny wpływ na poziom i strukturę spożycia żywności.

W gospodarstwach domowych zlokalizowanych w województwach o wysokich wskaźnikach ekonomicznych obserwuje się większe spożycie produktów przetworzonych, takich jak przetwory rybne, owocowe, warzywne i grzybowe. Spożywa się relatywnie częściej przetworzone produkty mleczne, takie jak jogurty, napoje mleczne, różne rodzaje serów, a także czekoladę oraz wyroby ciastkarskie i cukierniczne. W regionach bogatszych konsumuje się więcej owoców, zwłaszcza owoców południowych, a także wypija więcej wód mineralnych i źródłanych oraz soków owocowych i warzywnych (por. schemat 1).

Schemat 1

Wpływ czynników ekonomicznych na poziom spożycia wybranych produktów żywnościowych

Źródło: opracowanie własne.

W gospodarstwach domowych znajdujących się w województwach o niskich wskaźnikach ekonomicznych oraz istotnych ograniczeniach finansowych spożywa się istotnie więcej produktów o charakterze podstawowym. Są to takie produkty, jak: pieczywo, mąka, mleko, jaja, oleje i tłuszcze roślinne oraz cukier. W regionach biedniejszych jest relatywnie wyższe spożycie jabłek oraz takich warzyw, jak kapusta, buraki, marchew oraz ziemniaki.

Zróznicowanie uwarunkowań ekonomicznych nie wykazało związku z regionalnymi dysproporcjami w zakresie spożycia takich produktów jak ryż, makaron, kasze i płatki, mię-

so i ryby, tłuszcze zwierzęce i masło, owoce jagodowe, pomidory i ogórki oraz używki (por. schemat 1).

Podsumowanie

Nierównomierny w przestrzeni poziom spożycia artykułów żywnościowych zdeterminowany jest działaniem wielu czynników zarówno o podłożu makro-, jak i mikroekonomicznym. Podstawowym uwarunkowaniem wyznaczającym z jednej strony poziom wydatków na dobra żywnościowe oraz pozostałe dobra i usługi konsumpcyjne, a z drugiej strony poziom spożycia żywności jest dochód, którym dysponuje konsument i który stanowi jego siłę nabywczą.

W regionach Polski o wysokich wskaźnikach ekonomicznych, takich jak PKB, przeciętne wynagrodzenia i dochody rozporządzalne i do dyspozycji występują równocześnie istotnie wyższe wydatki ogółem, wydatki na żywność oraz znacznie niższy udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem.

W województwach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego i dochodach ludności istotnie więcej spożywa się produktów wygodnych, które obejmują produkty spożywcze otrzymywane w wyniku przetwarzania surowców umożliwiającą konsumentom natychmiastowe spożycie lub szybkie przygotowanie posiłku. Natomiast w województwach o niskim poziomie wskaźników ekonomicznych spożywa się więcej produktów zwykłych o charakterze podstawowym, takich jak pieczywo, mąka, mleko jaja lub cukier.

Reasumując, można stwierdzić, że regionalne różnice w poziomie gospodarczym kraju, a zarazem poziomie życia ludności wpływają w konsekwencji na wielkość i strukturę spożycia produktów żywnościowych, co z kolei może znaleźć odzwierciedlenie w strukturze energetycznej diety, bezpieczeństwie żywnościowym czy możliwości zagrożenia wystąpieniem chorób spowodowanych spożywaniem żywności przetworzonej.

Bibliografia

- Budżety gospodarstw domowych w 2012 roku* (2013), GUS, Warszawa, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/WZ_budżety_gospodarstw_domowych_w_2012.pdf [dostęp: 12.02.2014].
- Gutkowska K., Ozimek I. (2009), *Czynniki ekonomiczne warunkujące sposób żywienia populacji*, (w:) Gawęcki J., Roszkowski W. (red.), *Żywność człowieka a zdrowie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gutkowska K., Ozimek I., Laskowski W. (2001), *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Jarosz M., Respondek W., Wolnicka K., Sajór I., Wierzejska R. (2012), *Zalecenia dotyczące żywienia i aktywności fizycznej*, (w:) Jarosz M. (red.), *Normy żywienia dla populacji polskiej – nowelizacja*, Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa.
- Jeżewska-Zychowicz M., Babicz-Zielińska E., Laskowski W. (2009), *Konsument na rynku nowej żywności. Wybrane uwarunkowania spożycia*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

- Jeżewska-Zychowicz M. (2004), *Zachowania żywieniowe i ich uwarunkowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Laskowski W. (2008), *Zmiany poziomu spożycia żywności w Polsce*, (W:) *Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej*, „Zeszyty Naukowe SGGW”, nr 67, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Murawska M. (2009), *Rozwój społeczno-ekonomiczny a poziom życia w gospodarstwach domowych w Polsce*, praca doktorska, SGGW, Warszawa (maszynopis niepublikowany).
- Narodowy Program Zdrowia na lata 2007-2015* (2007), Załącznik do Uchwały Nr 90/2007 Rady Ministrów z dnia 15 maja 2007 r.
- Jarosz M. (red.) (2012), *Normy żywienia dla populacji polskiej – nowelizacja*, Wydawnictwo Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa.
- Rocznik statystyczny województw 2012* (2012) GUS, Warszawa, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_stat_wojew_2012.pdf [dostęp: 12.02.2014].
- Światowy G. (2006), *Zachowania konsumentów*, PWE, Warszawa.
- Świetlik K. (2007), *Makrokoniunktura gospodarcza a popyt na żywność w 2006 roku*, (w:) Kusińska A. (red.), *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, IBRKK, Warszawa.
- Zalega T. (2012), *Konsumpcja. Determinanty, teorie, modele*, PWE, Warszawa.

Economic Determinants of the Level of Consumption of Foodstuffs in the Regional Aspect

Summary

Aim of the article: characteristic of the role of economic determinants in the area of consumption of food in households in the regional aspect in Poland. Particularly there were characterised the basic macro- and microeconomic factors affecting population's preferences in the area of food consumption such as *per capita* GDP, the level of wages and incomes of the population. Next, there was carried an analysis of correlations between the economic determinants and the level of consumption of foodstuffs.

Material and methods: to achieve the goal the authors used the recent data from household budget surveys, statistical yearbooks and other original materials. The analysis covered sixteen provinces in Poland. To assess the relationships between the economic factors and the level of consumption of food products they calculated the correlation coefficients.

Main research findings: income is an important factor affecting the level and structure of meeting food needs. In the provinces with a high level of economic development and population's income, there are substantially more consumed food products received in result of processing primary materials and enabling consumers immediate consumption or fast meal preparation. On the other hand, in the provinces with a lower level of economic indices, there are consumed more products of the basic character such as bread, flour, milk, eggs or sugar.

Practical and social implications: the carried out research findings show that regional differences in the economic situation of households affect the level and pattern of consumption of foodstuffs what in consequence may be reflected in the energetic structure of diet or food security of the population.

Article's category: research.

Key words: economic development, income, expenditure, food, consumption, regions, diversity, dependences.

JEL codes: D12, D14, I31, O11

Экономические обусловленности уровня потребления продуктов питания в региональном аспекте

Резюме

Цель статьи: характеристика роли экономических обусловленностей в отношении потребления продуктов питания в домохозяйствах в региональном аспекте в Польше. В особенности дали характеристику основных макро- и микроэкономических факторов, влияющих на предпочтения населения в отношении уровня потребления продуктов питания, таких как ВВП на душу населения, уровень зарплаты и доходы населения. Затем провели анализ взаимозависимостей между экономическими обусловленностями и уровнем потребления продовольственных товаров.

Материал и методы: для осуществления цели использовали новейшие данные, полученные из обследований бюджетов домохозяйств, статистических ежегодников и других первоисточников. Анализ охватил шестнадцать воеводств в Польше. Чтобы оценить зависимости между экономическими факторами и уровнем потребления продуктов питания, рассчитали коэффициенты корреляции.

Основные результаты исследований: доход – существенный фактор, влияющий на уровень и структуру удовлетворения потребностей в продуктах питания. В воеводствах с высоким уровнем экономического развития и доходов населения существенно больше потребляют продуктов питания, получаемых в результате переработки сырья и предоставляющих потребителям возможность сиюминутного потребления или быстрого приготовления пищи. В воеводствах же с более низким уровнем экономических показателей потребляют больше продуктов основного характера, таких как продукты выпечки, мука, молоко, яйца или сахар.

Практические и социальные импликации: результаты проведенных исследований показывают, что региональные отличия в экономическом положении домохозяйств влияют на уровень и структуру потребления продуктов питания, что в результате может отразиться в энергетической структуре диеты или пищевой безопасности населения.

Категория статьи: исследовательская.

Ключевые слова: экономическое развитие, доход, расходы, продукты питания, потребление, регионы, дифференциация, зависимости.

Коды JEL: D12, D14, I31, O11

Artykuł nadesłany do redakcji w październiku 2014 r.

© All rights reserved

Afiliacje:

dr inż. Anna Murawska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Wydział Zarządzania

Katedra Ekonomii i Prawa Gospodarczego

ul. Fordońska 430

85-790 Bydgoszcz

tel.: 52 340 88 70

e-mail: anna.murawska@utp.edu.pl

prof. dr hab. Krystyna Gutkowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Wydział Nauk o Żywieniu Człowieka i Konsumpcji

Katedra Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji

Zakład Badań Konsumpcji

ul. Nowoursynowska 159c

02-776 Warszawa

tel.: 22 593 71 34

e-mail: krystyna_gutkowska@sggw.pl